

Екзистенциална философия
Philosophy of Existence

ПРОБЛЕМЪТ ЗА ТЯЛОТО МЕЖДУ СМЪРТТА И БЕЗСМЪРТИЕТО

Веселина Славова

Медицински университет
„Проф. д-р Параскев Стоянов“, Варна

Резюме. Проблемът за смъртта е един от най-често интерпретираните от философията. Всяка епоха слага своя белег върху него. В съвременната философия смъртта се интерпретира във връзка с темите за конституирането на субективността, за отношението ни с другия, за допускането на другостта в самите нас. Ключова роля в разискването на тези теми има тялото. То се явява едновременно случайна наличност в съществуването ни и *differentia specifica*, която ни определя като точно това съществуващо, напълно различно от другите. Осъзнаването на смъртността полага границите на нашето битие. То е, от една страна опит за бягство, страх, а от друга допускане на различното в същото, излизане отвъд тъждеството на „себе си“ и приближаването до автентичността на едно „съм с другите“. В настоящата статия са описани модусите на смъртното тяло, лутащо се между страха от смъртта и желанието да бъде безсмъртно.

Keywords: body, dead, phenomenology, alterity, otherness

**„Аз съм този, който ще бъда, според модуса на да не съм този.“
Жан-Пол Сартр**

Отношението на тялото към другостта се определя от неговата смъртност. Само усещането за крайност обуславя излиза на тялото от себе си. Смъртността на тялото е неговата същност, доколкото залага в него способността му да се прави. Тя е условие за неговото трансформиране. Самата смърт е покой, но усещането за смъртност е актуализация на телесността. Смъртното тяло е тяло, прехождащо от едно състояние в друго. Мъртвото тяло е тяло в покой, смъртното тяло е актуализиращо се тяло, то прави себе си в проектирането към една смъртност. Усещането за смъртност е прехождането от едно към друго, отгласване от себе си към едно не-себе си. То е отказът от същото в полза на другото.

Смъртта има отношение към съществуването, доколкото представлява възможността да проектираме, тя е основание за каквато и да била възможност.

Смъртта винаги предстои и поради това тя е гарант за нашето съм и ще бъде, колкото и парадоксално да звучи това. Смъртта винаги е свързана с едно очакване, с едно проектиране на възможността на едно друго съм, винаги изхождащо и утвърждаващо едно себе си. Очакването на смъртта е преживяването на себе си в проектирането на другостта.

Разбирането на смъртта като възможност, допускането ѝ като проект се съпровожда от страха. Но не страх от самата смърт, а страх от проектирането на смъртта като предстояща възможност. Според Ж.-П. Сартр трябва да се прави разлика между уплаха и страх, доколкото „... уплахата е нерелективирано възприятие на трансцендентното, а страхът – рефлективно възприятие на самия себе си...“ (Сартр, 1994: 134). Уплахата от смъртта е интуитивното предусещане на края, страхът от смъртта е пречупеното през призмата на „перцептивната рефлексия“ усещане на себе си като осцилиращ между себе си и другостта си. В този смисъл „ще наречем сраха именно съзнанието, че сме собственото си бъдеще върху модуса на не-сме“ (Сартр, 1994: 137). Смъртта като фактически край изключва възможността за бъдеще, защото бъдещето е бъдеще, а този модус ѝ е непристъп. С това се изключва и възможността за проектиране, аз не мога да се проектирам в собствената си смърт чрез самия себе си, този проект е невъзможен за осъществяване, тъй като проектиращият не може да проектира собствената си недействителност. „Перцептивната рефлексия“ върху смъртта обаче допуска проекта на смъртността като едно актуализиране на телесността. Усещането за смъртта провокира тялото към една продуктивност по отношение на себе си. Неантизиращото се тяло е тяло, което полага себе си в другостта си, себе си отвъд себе си.

Страхът от смъртта не допуска преднамерено проектиране и преодолява подвеждането на себе си под знака на същото. Страхът е винаги съпроводен с неантизацията, същото се отказва да бъде такова, за да се превърне в едно открито за другостта себе си. Страхът е насочен напред, без да предвижда възможността от евентуално връщане назад. „Страхът е определение на мечтаещия дух... Действителността на духа се показва винаги като образ, изкусителен за неговата възможност, но изчезва яко дим, едва-що той е посегнал към него, и е едно Нищо, от което може да те дострашее“ (Киркегор, 1992: 51). Страхът в този смисъл е непреднамерен проект на нашето съществуване към една изначална възможност да си друг, която Сартр определя като неантизация. Страхът е винаги във възможност и никога в действителност. Той не допуска втвърдяването на себе си като такъв.

Смъртта би трябвало да се явява условие за проектиране, а не условие за редуциране. Грешката на класическата метафизика се състои в това, че проектирането на реалност се припокрива с нейното редуциране¹⁾. В своя изначален смисъл страхът от Нищото изкушава, предизвиква изстъпление. Страхът от смъртта е бягство от себе си, защото „смъртта ни съединява с нас самите...“ (Сартр, 1994: 245).

Мъртвото тяло

„В момента на смъртта ние сме, тоест ние сме без защита пред оценките на другия; другите могат да решат наистина какви сме, ние нямаме повече шанс да се изплъзнем от равносметката, която един всезнаещ разум би могъл да осъществи.“

Ж.-П. Сартр

За разлика от тялото към смъртта, мъртвото тяло е съвпаднало със самото себе си тяло. То е престанало да се изработва тяло, тяло без превъплъщения, затворено в своята същост. Мъртвото тяло е положило преграда пред другостта, то е дистантно, неконтактно, недостъпно²⁾. Мъртвото тяло е обърнато към себе си: очите са склопени, ръцете са сключени една върху друга. Поради тази причина комуникацията между живото и мъртвото тяло е възможна само в ритуалния акт. Ритуализирането на смъртта е осъществяването на специфична връзка между мъртвото и живото тяло. В него живото тяло транслира себе си, жизнената си енергия към мъртвото.

Контактът между живо и мъртво тяло има свое ритуално пространство. Тъй като мъртвото тяло е нещо в себе си, живото тяло му придава значение, то е това, което го образува. Мъртвото тяло не излъчва, а поглъща енергията на живото тяло, затова то придобива белезите на смъртта. В стаята на мъртвеца живите са безмълвни или шепнещи. Подобно на мъртвеца, те са неподвижни (отдаването на почит към мъртвите се състои в привеждане на тялото на живите в покой). Живото тяло в присъствието на мъртво тяло се упокоява, в него има недостиг на сили. В същото време покоят на мъртвото тяло е пазен от нощното бдение на близките. Живото тяло отдава своя покой на мъртвеца.

Поради невъзможността на мъртвото тяло да отдава себе си на другостта, живото поема тази роля. Живият превръща мъртвия в подобен на себе си. Нечовешкият му облик е очовечен, подлежащото на разпад тяло е скрепено от определени вещи: благовонията на цветята разкрасяват загниващото тяло, новите дрехи го доближават до празничния вид на живите тела, склопените очи, затварящи тялото в себе си, го уподобяват на спящо тяло, украсите на ковчега превръщат мъртвото тяло в обект, предизвикващ страхопочитание. Живото тяло кара мъртвото тяло да изглежда като живо. То го произвежда, образува го по своя образ.

Мъртвото тяло събира живите тела. Между живота и смъртта е поставена преградата на безмълвното тяло на мъртвия. Живите тела имат числено превъзходство, те трябва да удържат своя статус. При ритуализацията образуването на телата е много активно и натоварено със смисли. Живите тела имат свои действия, с които полагат дистанция между себе си и мъртвеца:

стоят седнали или изправени край лежащото тяло; стоят близо едни до други, много по-близо от приетото в ежедневието, но са на разстояние от мъртвото тяло; ръцете препятстват близостта със смъртта – прекръстват се, палят свежи, държат цветя.

Един от модусите на мъртвото тяло е умъртвеното тяло. То е ненамерилото покой тяло. То е тялото, оставено между покоя и акта. Умъртвеното тяло е насилствено приведено в състояние на покой. Смъртта го е постигнала внезапно. Умъртвеното тяло е прекъснато в процеса на правенето на себе си, непостигнало себе си тяло. То е отблъскващо, напрегнато тяло, доколкото е тяло между живота и смъртта. Умъртвеното тяло е овеществено, втвърдено отвън. То е неподготвеното за смъртта тяло. Умъртвеното тяло не се излага на показ, то е нечовешко тяло (разчленено, разложено, обезобразено). То е прекъснато връзката със своята образност, не препраща към своята живост (при насилствено причинената смърт трупът, поради обезобразеността си, се разпознава по определени белези). Ако мъртвото тяло е съвпаднало със своята образност тяло, то умъртвеното тяло е съвпаднало със своята безобразност. То не представлява себе си, то е друго за себе си.

Жертвоприношението е модификация на умъртвяването на тялото. То е „снемане на забраната за убийство...“ (Батай, 1998: 83). Жертвоприношението е експес, излаз, но не само на пожертваното тяло, а и на живите тела към преживяването на смъртта, макар и чужда. Жертвопринесеното тяло комуникира със сакралната реалност. То е надскочило човешкото у себе си – тяло, напълно излязло отвъд себе си. Затова жертвопринесеното тяло е способно на това, което е невъзможно за профанното тяло.

Жертвоприношението е акт за скрепяване на общността. То е пълно отдаване (съзнателно или не) на другостта (общността или свещеното). Общността се домогва до сакралната реалност посредством жертвата. Тя утвърждава живостта си в умирането на тяло, което е било част от нея. Досегът със смъртта е екстатичен, според Ж. Батай жертвоприношението прехвърля прекъснатото същество към непрекъснатостта. „С факта на насилствената смърт се скъсва с прекъснатостта на едно същество: онова, което се запазва и което в падналата тишина усещат тревожните духове, е непрекъснатостта на битието и именно на нея е принесена жертвата“ (Батай, 1998: 84). Другите съпреживяват смъртта в собствената си живост, те я осезават, без да умират.

Жертвопринесеното тяло не принадлежи никому: нито на себе си, нито на общността. То е дарено, отдадено тяло, тяло-медиум, нито само човешко, нито само свещено. „Като цяло на жертвоприношението е присъщо да съгласува живота и смъртта, за придаване на смъртта непрестанно бликане, свойствено за живота, а на живота – онази тежест, световъртежност и проривност, които пък са свойствени за смъртта“ (Батай, 1998: 93).

Проектирането на „безсмъртното тяло“

„За неограничената воля за живот, която вижда света и самата себе си позитивистично, взема трайността като абсолютен мащаб на битието, неизбежността на смъртта става основание за безнадеждно отчаяние.“

К. Ясперс

Проектирането на безсмъртното тяло може да се осъществи от другите и от себе си. В първия случай става дума за обезсмъртено тяло, във втория – за обезсмъртяващо се тяло. Обезсмъртеното тяло е накараното да говори мъртво тяло, обезсмъртяващото се тяло е по-скоро тяло, непризнаващо смъртността си. Но и в двата случая става дума за тяло, недопускащо собствената си другост. Ако смъртното тяло е оттласкаващото се от себе си тяло, то обезсмъртеното/обезсмъртяващото се тяло е оставащото завинаги при себе си тяло. То е тялото, което и в смъртта си се отправя към състоянието на живост.

Обезсмъртеното тяло е насилствено оживено тяло. Обезсмъртяването на телесността е преодоляването на проектирането, на правенето на телесност, то е проект на една нетелесност. Безсмъртното тяло е отказалото се от бъденето си тяло, бъдене като постоянно избързване напред. Обезсмъртяването на тялото е съвпадане с проекта, застиване на тялото. Мъртвото тяло, дори и в покоя на смъртта, е тяло, правено от и за другите, безсмъртното тяло е едно „за себе“ си насила превърнато в „за другите“. Мъртвото тяло е безмълвно тяло, оставящо другите да го образуват, съхранявайки спомена за неговата живост. Безсмъртното тяло е тяло, изпълнено със смисли, то отправя послания към другите, не очаква от тях да го вкарват в образ, а им натрапва своята вкаменена образност. Ако мъртвото тяло, макар и затворено в себе си, оставя една възможност за отнасянето на другия към себе си, то безсмъртното тяло препятства всякакъв диалог с другостта. За другия то е изцяло безвъпросно тяло.

Ако безсмъртното тяло е вкараното в контекста на безвремието тяло, като обезсмъртено тяло препраща към идеята за вечността, постигайки единствено само себе си, като обезсмъртяващо се проектира себе си в обратна посока отново към едно себе си като такова. Смъртното тяло е тяло-проект на другото, обезсмъртяващото се тяло е проект на същото. То е един линейарен модел на единство, което е удържано не от тъждеството като монолитна цялост, а по-скоро от повторението, уподобяващо тъждество. По този начин екзистенциалното очакване на смъртта се свежда до несвършваща откритост към същото.

Обезсмъртяващото се тяло

Обезсмъртяващото се тяло конструира себе си, като свежда проектирането до прехвърлянето на „сега“ в една безкрайна повторимост. То не иска да проектира своята смъртност, то иска да я надскочи. Бъдещето на това тяло е самото негово настояще. От този мним проект обаче тялото не може да удържи себе си. Проектиращото тяло е ексцесиращо тяло³⁾, но проектиращото себе си като същото тяло е оставащо в себе си като такова. Обезсмъртяващото се тяло проектира не бъдеще, а настояще. В този смисъл настоящето е никога неосъществена възможност, непълноценна, недъгава проекция на бъдещето/бъденето. Покоящото се тяло се активира, то става действащо тяло. В активността си, вместо да държи сметка за приближаването към смъртта, действащото тяло винаги бяга към своето бъдеще като точно това тяло.

За обезсмъртяващото се тяло може да допусне единствено безболезнената смърт, то е тяло, което не трябва да преживее смъртта, тяло което няма усещане за смърт, тяло, което отрича смъртта. Обезсмъртяващото се тяло не трябва да се среща със смъртта. За това свидетелстват болниците, чиято функция е да облекчават телесните страдания и да прикриват, да изолират всички възможни прояви на смъртното тяло – болестите, недъзите. Смъртта се локализира извън обсега на живота. Тя напуска местата на живеене, обособяват се зони на живот и зони на смърт, чиито правила са напълно различни. Смъртта е неприлична, неудобна, отблъскваща. Така естествено се поражда нуждата да се предотвратява всяка асоциация със смъртта, тялото трябва да бъде несмъртно, пригодно за живеене, красиво, закодирано в своята биологичност, посредством „хитростите“ на визията (модата, рекламата, спорта, развлеченията, бизнеса). Обезсмъртяващото се тяло е „ексхибиращото“ тяло, нежелаещо да има нищо общо със смъртта, която ще му попречи да се наслаждава на самото себе си.

Смъртта се регламентира, освен определяне на мястото за умиране (болницата), смъртта се скрепя с документи (смъртен акт). Документализирането на смъртта има за цел да я направи усвоима от живите, подчиняваща се на техните правила. Тази нагласа е насочена към опитомяването, легитимирането, нормирането на смъртта: отнема ѝ се биологичната същност, за да ѝ бъде влят смисъл. Тази регламентация е пореден опит за елиминирането на смъртта. Подвеждането на смъртта под определени правила, важащи за живота, помага отчасти за избягването на чувствата на срам, неудобство и вина за това, че е нарушен „нормалният“ ритъм на живеене. Чрез документирането, ритуализирането и официализирането смъртта се превръща в стерилна част от живеенето, която засяга най-близките на мъртвеца и която трябва да бъде преодоляна в полза на живеенето.

Обществото не желае да приеме нелепата смърт, то бърза да я вкара в определен контекст. За нелепата смърт трябва да има виновен, причинител, макар и абстрактен, сливащ се с дадена институция. Внезапната смърт има

медицинско обяснение, което ни кара да се замислим за своето живеене и да предотвратим евентуална причина за внезапен край. За смъртта винаги трябва да има логично обяснение, иначе се губят всички ценности. Поради тази причина смъртта е винаги поради болест, старост, нечия небрежност, романтични и героични пориви. Обезсмъртяващото се тяло не допуска безсмисленото умиране, но то не допуска и подвеждането му под знака на трансцендентални основания.

Клонирането е съвременната изява на „безсмъртното тяло“. Като копие, припокриващо се с ДНК на донора, клонираното тяло е податливо на контрол поради вторичността си, производността си от модела. То е едновременно изводимо, подчинено, но и по-съвършено от първообраза си тяло. Разиграва се моделът „оригинал и копие“, въпреки идентичността на копието с оригинала, то се приема за последица от първия и като такъв го подвежда под собственото си превъзходство. Нарушава се уникалността на отделната личност, елиминира се влиянието на обществото и културата, като вместо тях остава технологията на процеса. Две са направленията, в които може да се мисли този човешки напредък от позицията на идеята за произвеждане на безсмъртно тяло: мултиплициране на индивиди и продължаването на живота до безкрай.

Обезсмъртеното тяло (тялото на краля, египетската мумия и балсамираното тяло на партийния вожд)

В изследването си „Двете тела на краля“ Е. Канторовиц проследява развитието на идеята за диалектическото единство на физическото и юридическото тяло на краля. В идеята за „близначната персоналност“ на краля (Канторовиц, 2004: 62) се вплитат промяната в значението на *corpus mysticum* и *corpus republicae*. Според първоначалния си смисъл *corpus mysticum* се свързва с тайнството на олтара, но впоследствие придобива смисъла на структура и йерархия на Църквата, т.е. политическо тяло. От своя страна, към *corpus republicae* се прибавят нравствено-етическите ценности, с което то става тяло на идейната пълнота и осмисленост. Тази симбиоза между идеология и юрисдикция се отразява на представата за безсмъртното тяло. То се превръща в корпорация, основаваща се не само на политически, но и на етически принципи. Оглавяващият този корпус е бракосъчетан с институцията. Физическото тяло на краля се губи под символите на властта. Институционалното тяло (корпусът) поглъща индивидуалното тяло. Корпусът уподобява телесната органика, съставен е от глава и тяло, главата е кралят, а тялото е народът. Връзката е неразривна. От друга страна, физическото тяло е тяло, усвоено от властта, сраснато с нея. Самият крал е една „оглавена телесност“. Подчертана е точно тази част от неговото тяло, тя е украсена с короната. Торсът е прикрит от мантия, показват се само ръцете, които държат атрибути на властта.

Короната увековечава главата, тя е окръжност – символ на вечността. Короната превръща главата от част на физическото тяло в основна част на политическото тяло. Коронованата глава е глава-символ, глава на корпуса, а не глава на тялото. Отсъствието на коронована особа е равносилно на обезглавяване на корпуса. Короната се предава до безкрайност, не би трябвало да има промеждутък от време, в който короната да е ничия. Короната задава вечността на политическото тяло, тялото на краля и тялото на народа.

Мантията обгражда торса, едновременно прикривайки го и окрупнявайки го. Мантията е торсът на корпуса. В нея липсва релефността на тялото. Плътта е усвоена от властта. Тялото е превърнато в корпус, т.е. то е скрепено отвън. За това са необходими външните белези на властта, те подменят фактуалността на тялото, защото фактуалното тяло е смъртно тяло, а тялото-корпус е тяло-институция, безвремево тяло.

Физическата смърт на краля не трябва да препятства живота на политическото тяло. Върху ковчега се прави изображение на тяло, което се облича с кралските одежди и се коронува. Самото тленно тяло се съблича и полага в ковчега. В смъртта политическото тяло се отказва от физическото. То извежда основните си атрибути наяве и оставя онова, което не му е нужно – плътта. Превръщането на идеологията в „душа“ на политическото тяло го кара да изглежда едно свръхтяло, надарено със свръхкачества. Тялото-корпус е отсъстващо от себе си тяло, то е тяло, което нарушава равновесието между образуваната и фактическата телесност. Тялото-корпус е изцяло превърнато в тяло-обект.

Ако живото тяло на лидера, макар и втъкано със символите на властта, е все още и физическо тяло, то мъртвото му тяло е тяло, съвпаднало със смисъла на властта, то е тъждествено с властта. Ако живото тяло е корпус, мъртвото е идея, алегория. Траурните церемонии, практикуваното в бившите комунистически страни балсамиране на тела и излагането им на показ са част от идеологизирането на телесността. Дори и мъртво, тялото на политическия лидер запазва дистанцията, срещустоящата си позиция, дистанцията не е само топологическа, тя е и смислова. Живото тяло се чувства нищожно и гузно пред мъртвото тяло на лидера. Лидерът е сам, живият е сред всички други, това го кара да се чувства неравностоен. Мъртвото балсамирано тяло е предизвикателство пред времето и пространството.

Мумията е невидящият виждан властови поглед. Изложеното, осветено тяло не е тяло в покой, а е излъчващо тяло, тяло, с което всеки трябва да влезе в контакт, да приеме посланието му. Мъртвото тяло е поглъщащо, балсамираното тяло е излъчващо. В този смисъл е забранено фотографирането. Между живото и мъртвото тяло не трябва да има посредник. Живият трябва да присъства в ситуацията, а не да се отдръпва като страничен наблюдател,

като отчужден обективен поглед (Тодоров, 1991: 100). Шествието край мумифицираното тяло на вожда е подобно на погребално шествие. Безвремието на балсамираното тяло удължава до безкрайност и отдаването на почит на това тяло. „Мавзолеят е кентавър – препускаща в историята взаимност на траура и тържеството ...“ (пак там: 89). Тялото на мумията е неуловимо като човешко тяло, то е изложено като овластено тяло, тяло-символ, тяло-институция. Мумифицираното тяло е едно безвремево присъствие (не извънвремево). То е едно напомняне, „мавзолеят е машина за принудително досещане“ (пак там: 90).

Египетската мумия е сухото тяло, кореспондиращо си с вечността, балсамираното тяло на вожда е опит да се утвърди безвремието. Тялото на мумията препраща към сакралното, тялото на вожда – към профанното. Тялото на партийния лидер е вкоренено в профанното, не медиатор между наличното и трансцендентното, то е агитатор в полза на тази реалност.

Балсамираното тяло е тяло, опразнено от себе си и приело друга органика – тази на властта и идеологията. Египетската мумия запазва облика на живото тяло, мъртвото лице съответства на живото. Балсамираното тяло има претенцията да е същото като живото тяло, то не прави разлика между двете състояния. На лицето на мумията се поставя маска, затваряща тялото за себе си, непозволяваща досега му с живите и профанното, отправяща го към вечността. Тялото на партийния лидер е показвано тяло, то не само че не е прикрито, но и е напълно разкрито (единствената преграда, която може да го дистанцира от наблюдаващите го, е стъкленият ковчег, който пропуска безпрепятствено погледа).

Безсмъртното тяло или изцяло съвпада със себе си, или изцяло се отъждествява с идеологията, превръщайки се в такава. Това тяло е лишено от същността си, доколкото се отказва от съотнасянето си с Другите, то се явява опозиция на другостта, а оттам и съвпадане със себе си. Тяло, което е престанало да се конституира като друго, е нетяло.

В заключение можем да кажем, че разгледаните фигури на телесността, съотнесена със смъртта, потвърждават тезата, че тялото има основополагаща роля при формирането на идентичността ни и конституирането на другостта. Само в тези модуси на своето съществуване, в които е „за-другите“, то е моето тяло, което удържа моята самоличност. В останалите случаи то е тяло-обект, тяло-идея, тяло-институция. Подчиняването на тялото на съзнанието, „втвърдяването“ на субекта в неговите граници води до отчуждаване от самия себе си и от другия. Обратно, интерпретирането на тялото като моята другост осигурява както подстъпа към себе си като различен, така и този към диалог с Другия.

БЕЛЕЖКИ

1. Според К. Ясперс съществува разлика между екзистенциалния страх от смъртта, успокояващ човека чрез „убедеността в битието“, и страха от смъртта, предизвикващ жажда за живот. Единият ражда покой, другият – съпротива (Ясперс 1992: 497).
2. Вж. Б. Бойчев (2003: 80–84) относно „окончателното мълчание“ на смъртното тяло и неосъществимото говорене на живите. Оплакването на мъртвеца засвидетелства пълната невъзможност да се осъществи диалогична връзка с мъртвеца. Изречените думи са безсмислени, а пролетите сълзи са „образът на мълчанието, отговорът на мълчанието на мъртвия“ (Бойчев, 2003: 84).
3. Вж. Д. Вацов (2003: 62–63) и паралела, който прави между проектирането като инструмент и проектирането като действие. В първия случай става дума за съвпадане на условията за възможност с осъществения проект, във втория се допуска действието да измести статичността на предполагаемите възможности, които се одействителяват. В този смисъл проектирането е редуциране (от лат. *reductio* – възвръщане, довеждане обратно) до предварително зададени условия, което изключва от себе си модуса на бъдещето.

ЛИТЕРАТУРА

- Арбес, Ф., 1992. *Човек перед лицом смерти*. Прогресс, Москва.
- Батай, Ж., 1998. *Еротизмът*. ИК „Критика и хуманизъм“, София.
- Бойчев, Б., 2003. *По границите на комуникативността*. УИ ВСУ „Черноризец Храбър“, Варна.
- Вацов, Д., 2003. *Онтология на утвърждаването. Нищо като задача*. Изд. Изток-Запад, София.
- Канторовиц, Е., 2004. *Двете тела на краля. Изследване на средновековното политическо богословие*. ЛИК, София.
- Киркегор, С., 1992. *Понятието страх*. ИК Стено, Варна.
- Николова, Н., 2001. *Политанатомия на модерния човек. Живото тяло като предизвикателство пред социологията*. ИК „Критика и хуманизъм“, София.
- Подорога, В., 1995. *Феноменология тело. Введение в философскую антропологию*. Материалы лекционных курсов 1992–1994. Ad Marginem, Москва.
- Сартр, Ж.-П., 1994. *Битие и нищо. Опит за феноменологическа онтология*, т. I, Наука и изкуство, София.
- Тодоров, Вл., 1991. *Адамов комплекс*. Изд. „Ив. Вазов“, София.
- Ясперс, К., 1992. Смъртта, в: Сп. „Ах, Мария“, кн. 3–4, с. 493–500, София.

THE ISSUE OF THE BODY BETWEEN DEATH AND IMMORTALITY

Abstract. The issue of death is one of the most frequently interpreted by philosophy. Each era puts its own stamp on it. In contemporary philosophy, death is interpreted in connection with the topics about constituting subjectivity, about our relationship with the other, about allowing alterity in ourselves. The Body plays a key role in the discussion of these topics. It appears both as an accidental presence in our existence, and as *differentia specifica*, which defines us precisely as this existing one, completely different from the others. The realisation of mortality lays the foundations to our being. It is on one hand, an attempt to escape, a sense of fear, and on the other, going beyond the identity of the self and coming closer to the authenticity of being one with the others. This article describes the modes of the mortal body, wandering between the fear of death and the desire to be immortal.

Veselina Slavova

✉ Medical University – Varna „Prof. Dr. P. Stoyanov“
55, „M. Drinov“ st.
9002, Varna, Bulgaria
E-mail: veselina_slavova@abv.bg